

Ю. В. Одробінський

Меблярство

МЕБЛЯРСТВО (від лат. *mobile* – рухоме майно) – ремесло з виготовлення меблів як предметів внутрішнього обладнання житлового чи громадського приміщень. М. досягло високого тех. і культур. рівнів у Стародав. Єгипті, Греції та Римі: тоді було винайдено майже всі відомі типи меблів і способи їхнього конструювання, декорування. Історично М. пов'язане з арх-рою, осн. закономірності формотворення меблів ідентичні архітектурним (тому їх називають «мала архітектура»). За конструкцією меблі поділяють на каркасні конструктивні та корпусні (мають ємність). Особливу увагу приділяють зручності та функціональності меблів, а також естет. виразності та декоруванню форми. Для виготовлення мебл. форм використовували різні технол. прийоми: гнуття, пресування, точіння, випилювання, різьблення, розпис, фанерування, інкрустацію, золочення, оббивка тканиною або шкірою, прикрашання метал. накладками тощо. Осн. типи меблів: для відпочинку та роботи (лава, стілець, крісло, стіл, ліжка, диван, табурет, кушетка, шезлонг), зберігання різних предметів (скриня, шафа, секретер, комод), сакрал. меблі (аналой, жертovníк, кіот, церк. лава, сповідальниця, тетрапод). Кожний функціонал. тип має стійку групову специфіку, що в межах локал. традицій набуває відповід. худож.-образ. відмінностей. Упродовж віків М. було індивідуал. заняттям ремісників. У 19–20 ст. М. займалися проектувальники і робітники-виконавці, ручну роботу механізовано. (Див. Меблева промисловість). Укр. М. 16 – поч. 20 ст. різноманітне за формами. Найважливіша типол. група серед традиц. нар. меблів України – скрині, де зберігали весіл. придане, одяг, прикраси. Їхнім прототипом були циліндричні «довбанки», бодні, виготовлені з колоди, іноді прикрашені вирізьбленими або намальов. квітами. Майстрів, які виготовляли скрині, називали скринниками або скринярами; це були міські цехові ремісники та сільс. майстри-деревообробники. У 17 – на поч. 20 ст. скрині набули своєрід. завершених форм і композиц.-технол. рішень. На Бойківщині, Лемківщині та Гуцульщині вони мали масив. вигляд, прикрашені контур. різьбленням геом. мотивів. У 19 ст. на Поділлі, Волині, Подніпров'ї, Київщині, Чернігівщині, Полтавщині скрині прикрашали пишним квітк. розписом; на Пд. України їх розмальовували зрідка. У Миколаєві, Одесі, Новому Бузі (нині Микол. обл.), Болграді (нині Одес. обл.) наприкінці 19 ст. організовували артїлі скринників, де виготовляли різьблені та розписні мисники, столи-шухляди, скрині. У розписах використовували рослинні, абстрактні, орнітоморфні, теоморфні, фантаст. і казк. мотиви

орнаментів. На основі скрині з плоскою кришкою виникли скрині-столи. Вони були такої ж будови, що й «саркофагові» скрині з двосхилим віком, лише вищі й накріті довгою товстою плитою-стільніцею. Із часом глибину коробки зменшили, стіл видовжили, а стояки-ніжки скріпили внизу підніжками. Найчастіше такі скрині-столи виготовляли на Поділлі, Причорномор'ї, Буковині. Майже на всій тер. України були поширені також «ковані» скрині, що вирізнялися пропорціями, силуетами, заліз. окуттям. Столи 15–17 ст. в Україні виготовляли на товстих профільов. і різьблених дошках-підборах у формі перехрестя, сполучених поздовж. балкою без царги або з 4-ма ніжками й точеними масив. балясинами (пн.-нім. вплив). Дещо пізніший тип стола, поширений ще в 1-й пол. 19 ст. на Київщині й Поділлі, складався з двох паралел., сполучених на кінцях (знизу і зверху) поперечками стояків, на які спирали плиту стола. На Гуцульщині стояки таких столів разом із перед. декор. дошкою, що імітувала царгу, прикрашали випалюваним орнаментом. Найменше в Україні відомі типи ліжок. Це пов'язано з тим, що в багатьох місцевостях до 2-ї пол. 20 ст. утрималася найпримітивніша форма широкого сімей. місця для спання – «піл». Переносні ліжка мали 2 форми. Перша з них – високе ліжко на дошкових стояках, завершених угорі 1–2-ма декор. кружками. Такі меблі, часто декоровані плоским різьбленням, збереглися в карпат. селах. 2-й тип ліжок вирізнявся високими чоловими частинами (поширені на Поділлі, в Карпатах). В ін. етногр. р-нах чоловічі частини ліжок завершували по-різному. Найчастіше верхню частину оздоблювали багатим різьбленням (хвильки із силуетами пташиних голівок тощо). На Полтавщині, напр., верх чолової плити ліжка вирізали у формі силует. зображень кінських голів. Над ліжками підвішували жердки для тканин. Лави – найпоширеніша та найдавніша типол. група, що має різноманітні варіації форм для сидіння і лежання. Спочатку робили широкі товсті витесані з серед. частини дерева дошки, прикріплені на кінцях до настін. кронштейнів. Пізніше їх почали класти на підпори з хвилястим вирізуванням на перед. частині. Лави накривали декор. тканиною – «полавниками». У 19 ст. лави почали профілювати, що значно полегшувало конструкцію і посилювало художню виразність виробів. Нар. майстри створювали застіл. і привіконні лави зі спинками (запліччям). У 1920-х рр. під впливом профес. міського М. виготовляли лави різноманіт. конструкцій, зокрема впроваджували широкі лави на 4-х ніжках із вишуканою профільов. спинкою. Завдяки знач. ширині дошки лави для сидіння іноді використовували для спання. Це були невеликі ліжка із заплічком і боковими підпорами (підлокітниками), близькі за формою до міських лав-диванів. Лави-ліжка дуже різноманітні за формою і декором; прикрашали заплічок, іноді й бічні підпори. Із предметів міського побуту наприкінці 19 ст. селяни запозичили шафу для одягу. У приміщеннях старого типу з давнім набором меблів їй не було місця в світлиці, тому найчастіше ставили в коморі. Шафи лише зрідка художньо оформляли, переважно фронтон. Найбільшої худож. виразності укр. майстри М. досягли в розробленні числен. стильових типів крісел: стілець – «зидель» із масив. об'ємно-різьбленою основою та спинкою (Чернігів, 16 ст.); крісло із профілюванням, шкіряною оббивкою та рельєф.

тисненням квітк. мотивів (Волинь, 16 ст.); крісло із профілюванням і квітк. розписом (Київ, 17 ст.); крісло-фотель із низьким сидінням, підлокітниками, шкіряною оббивкою та різьбленням (Чернігів, серед. 19 ст.); крісло з S-подіб. основою спинки, точеними перед. ніжками та різьбленими профільов. підлокітниками (Поділля, кін. 19 ст.). Дослідники зазначають, що ці та ін. форми з'явилися завдяки приїжджим зарубіж. майстрам та через масове розповсюдження каталогів та посібників із М. у Європі з Англії та Німеччини наприкінці 18 ст. М. Станкевич у праці «Українське художнє дерево XVI–XX ст.» (Л., 2002) зазначив, що в 19 ст. виникають нові функціонал. типи малогабарит. меблів (столик для шиття, етажерка тощо). У виготовленні укр. меблів 1-ї пол. 20 ст. панував неокласицизм і фольклоризм. У 1960-х рр. настала зміна концепції оформлення житла (функціонал. зони, впровадження корпус. і стелаж. меблів). Однак типізація і серійне виробництво поширювалося майже на всі технол. види меблів, зменшуючи їхню мист. виразність. Високий мист. рівень у виготовленні окремих предметів для інтер'єру засвідчили роботи нар. майстрів В. Гуза, В. Девдюка, С. Сахра, М. Тимківа та ін. Нині розвиток М. в Україні та світі тісно пов'язаний зі збереженням традицій нар. мистецтва та з експерим. дизайном меблів і мебл. систем на основі нових технол. рішень і сучас. матеріалів.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Соболев Н. Н. Стили в мебели. Ленинград, 1939;
2. Гургула І. В. Народне мистецтво західних областей України. К., 1966;
3. Будзан А. Ф. Українські скрині // Мат. з етнографії та мистецтвознавства. К., 1975;
4. Чугай Р. В. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. К., 1979;
5. Кес Д. Стили мебели. Будапешт, 1979;
6. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво: Навч. посіб. Л., 1993;
7. Декоративно-ужиткове мистецтво: Слов. Л., 2002. Т. 2;
8. Гацура Г. Мебельные стили. Москва, 2005;

9. Барташевич А. А., Трофимов С. П. Конструирование мебели. Минск, 2006;
10. Малина В. Народне мистецтво Півдня України (кінець XIX – початок XX ст.). М., 2006;
11. Миллер Д. и др. Мебель: все стили от древности до современности. Москва, 2006;
12. Одрехівський Р. Сакральна різьба по дереву в Галичині XIX – першої половини XX століть. Л., 2006;
13. Словник українського сакрального мистецтва. Л., 2006;
14. Грашин А. А. Краткий курс стилевой эволюции мебели. Москва, 2007;
15. Задорога А. Філософія творення меблів // Мебл. технології. 2008. № 7;
16. R. Maubert. Anatomie du Meuble. Vial, 2008;
17. Студницька М., Студницький Р. Церкви Галичини кінця XIX – першої третини XX ст.: художній образ храму. Л., 2016.

Бібліографічний опис:

Меблярство / Ю. В. Одробінський // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-65469>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).